

Stanko Jan (ok.1430-ok.1493)

Autor pierwszego spisu flory i fauny Polski

Jan Stanko, zwany też Johannesem Stanconisem, urodził się ok. 1430 roku we Wrocławiu (wg niektórych źródeł w Lubiniu Śląskim), w rodzinie mieszczańskiej. Nie wiadomo w jakich latach i gdzie studiował. Doktorat z medycyny uzyskał w roku 1462 we Włoszech. Nim przybył do Krakowa, był wrocławskim kanonikiem katedralnym, proboszczem kolegiaty św. Krzyża we Wrocławiu, dziekanem kapituły w Głogowie, kanonikiem w Wieluniu i kantorem sandomierskim. Zaangażowany był w tym okresie w sprawy polityczne i w roku 1466 brał udział w rokowaniach z Krzyżakami w Toruniu wraz z Janem Odrowążem i Janem Długoszem, z którym połączyła go wieloletnia przyjaźń.

Do Krakowa przybył w roku 1469 i został tu członkiem kapituły katedralnej. W roku 1470 powołano go na stanowisko lekarza kapituły krakowskiej, a jednocześnie został członkiem Wydziału Lekarskiego Akademii Krakowskiej, choć niewiele wiadomo o jego wykładach. Był prawdopodobnie dość biegłym medykiem, skoro zdołał wyleczyć Jana Długosza z ciężkiej kamicy moczowej i został lekarzem nadwornym Kazimierza Jagiellończyka. Był bibliofilem gromadzącym książki ze wszystkich dziedzin, od teologii, prawa i medycyny do dzieł humanistycznych.

Ok. 1472 roku, wykorzystując nieznane nam źródła, ukończył pracę nad dziełem zwanym „Antibolomenon” lub „Antidotarium”. Jest to zachowany do dziś słownik lekarski obejmujący to wszystko, co w jego czasach miało związek z praktyką lekarską i aptekarską, a zatem minerały, rośliny i zwierzęta wraz z otrzymywanymi z nich preparatami, nazwy chorób i części ciała, pokarmów i napojów oraz używanych w ówczesnej medycynie sprzętów i przyborów. Autor zgromadził w nim ok. 20 000 synonimów łacińskich, niemieckich, greckich, i arabskich, wśród których znalazło się też ok. 2000 synonimów polskich. Wśród wszystkich tych pojęć Jan Stanko wymienia imponującą na owe czasy liczbę 90 gatunków roślin zagranicznych i 433 gatunki krajowe, z których zidentyfikować udało się 347. Przytacza ponadto 219 prawie wyłącznie krajowych gatunków zwierząt, w tym 88 gatunków ptaków. W jego słowniku znalazły się ponadto takie używane do dziś pojęcia mineralogiczne, jak kruszec, ruda, ropa, krzemień i opoka.

Józef Rostafiński, który wykazał związek „Antidotarium” z osobą Jana Stanki i opracował część botaniczną tego dzieła, uznał go za najwybitniejszego przyrodnika europejskiego jego epoki i stwierdził, że w dziejach nauk przyrodniczych zajmuje on miejsce między Albertem Wielkim i Konradem Gesnerem. Data śmierci Jana Stanki nie jest znana. Wg jednych autorów zmarł on przed 9 października 1493 roku, według innych – przed 29 kwietnia 1494 roku, kiedy to o kanonię po nim ubiegał się Oswald Straubinger. Swoją księgozbiór zapisał Jan Stanko bibliotece krakowskiej kapituły katedralnej, jednak wykonawca testamentu, kardynał Ferdynand Jagiellończyk, oddał prawo dysponowania księgozbiorem kapitule wrocławskiej, w związku z czym w Krakowie pozostały jedynie dzieła teologiczne i prawnicze.

Źródła:

- Barycz H. 1979. Śląsk w polskiej kulturze umysłowej. Wrocław. S. 37-38, 72, 116.
- Maślankiewicz K. 1959. Z dziejów nauk mineralogiczno-geologicznych w Polsce. W: Polscy badacze przyrody. Warszawa. S. 35.
- Szafer W. 1964. Zarys historii botaniki w Krakowie. Kraków. S. 9-10.
- Wierzbicka E. 1964. Jan Stanko. W: Botanika w Polsce w średniowieczu. Wiad. Bot. 8. S. 84-91.
- Wierzbicka E. 1987. Sł. Biol. Pol. S. 502.
- Żuławiński J. 1958. Ludzie dawnego Wrocławia. Wrocław. S. 27-30.